

Арістархова Маргарита Сергіївна

доктор філософії,

начальник кафедри іноземних мов

Національного університету оборони України, Київ, Україна

E-mail: aristarkhovamargarita@gmail.comORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4602-2673>

Scopus ID: 57459510100

Рибчук Олег Олександрович

доктор філософії,

доцент кафедри суспільних наук

Національного університету оборони України, Київ, Україна

E-mail: rybchuk83@gmail.comORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3966-8326>**Педагогічна модель розвитку міжкультурної компетентності майбутніх викладачів ВВНЗ**

Після початку повномасштабного вторгнення до лав Збройних Сил приєдналися представники різних національностей, релігійних сповідань, соціальних груп і професій, що може ускладнювати спілкування та впливати на ефективність виконання спільних завдань через різницю культур і мов, тому розвиток міжкультурної компетентності військових стає надзвичайно важливим завданням. У статті розглянуто поняття «культура», «субкультура» й «міжкультурна компетентність майбутніх викладачів ВВНЗ», проаналізовано провідні ідеї, підходи та принципи, відповідно до яких спроєктовано педагогічну модель розвитку міжкультурної компетентності майбутніх викладачів ВВНЗ як відповідальних за формування міжкультурної компетентності слухачів (курсантів, військовослужбовців). Під час дослідження використано такі методи: системний аналіз і синтез, індукцію та дедукцію, порівняння, узагальнення, прогнозування й педагогічне моделювання. Педагогічна модель розвитку міжкультурної компетентності майбутніх викладачів ВВНЗ спрямована на вивчення передового досвіду міжкультурної взаємодії збройних сил країн-членів НАТО, його аналіз і впровадження в освітній процес. Авторська модель також передбачає розроблення навчально-методичних матеріалів з урахуванням культурних особливостей слухачів (курсантів, військовослужбовців), проведення занять у міжкультурному середовищі. Уважаємо, що використання технологій, методів і засобів навчання сприятиме розвитку міжкультурної компетентності майбутніх викладачів ВВНЗ і дасть їм змогу ефективно працювати в багатокультурному середовищі та готувати слухачів до спільного виконання завдань із представниками різних культур.

Ключові слова: культура, комунікація, міжкультурна компетентність, майбутні викладачі ВВНЗ, педагогічна модель.

Вступ. В умовах розгортання повномасштабної війни росії проти України багато іноземців виявляє бажання долучитися до боротьби шляхом приєднання до лав Збройних Сил України (далі – ЗСУ), а також волонтерської діяльності. Крім того, до ЗСУ долучилися представники різних національностей, соціальних груп, професій і навіть поколінь, які є носіями не тільки різних культур, а й мов, що створює труднощі в спілкуванні представників різних культурних спільнот і може впливати на ефективність виконання завдань військовослужбовцями. Саме тому вивчення проблеми розвитку міжкультурної компетентності військовослужбовців ЗСУ, зміст підготовки й форми є вкрай важливими.

Дослідженню проблеми розвитку міжкультурної компетентності присвячені праці науковців: О. Резунова (Резунова, 2021), В. Скрипнікова (Скрипнікова, 2021), А. Fantini (Fantini, 2006), К. Matoba (Matoba, 2007), С. Scott (Scott, 2015), А. Tirmizi (Tirmizi, 2006).

Цінним для дослідження також є розуміння культури. На думку Г. Хофштеде (Г. Хофштеде, 2001), Е. Холла (Е. Холл, 1990), культура – це основа спілкування й існування людей, підґрунтя для

програмування розумової діяльності, ключовий елемент соціальної групи, що визначає особливості комунікативної поведінки та способу мислення. Значення феномена «культура» зумовлюється її функціями в суспільстві, з-поміж них виокремлюють такі: інформаційну (передавання соціального досвіду); комунікативну (культура є умовою та засобом спілкування людей); пізнавальну (спонукає до пізнання й засвоєння навколишнього світу); регулятивну (визначає морально-правові норми, регулює діяльність людей); ціннісну (формує ціннісні орієнтації кожної людини).

Опираючись на два складники – культуру та комунікацію, можемо зазначити, що міжкультурне спілкування є багатоаспектним процесом, який відбувається в особливих умовах (учасники усвідомлюють культурні відмінності, спілкуються мовою, яка для одного з них є іноземною), охоплює багато компонентів і залежить від впливу низки чинників (історичних, соціальних, суспільно-політичних тощо) (Костюк, 2018). Саме тому важливою для процесу комунікації є обізнаність щодо особливостей певної культури й урахування цінностей носіїв різних культур.

Сучасний розвиток професійної підготовки майбутніх викладачів вищих військових навчальних закладів (далі – ВВНЗ) відбувається в умовах поглиблення міжкультурних зв'язків у національній системі освіти та її кардинальної перебудови, а отже, впливає на якість та актуальність вищої військової професійної освіти. Вимоги сьогодення потребують розвитку міжкультурної компетентності як якісного атрибута професійного фахівця, інтегративної якості особистості, засобу ведення ефективного міжкультурного діалогу. Володіння іноземними мовами, знання основ і принципів міжкультурної комунікації, розуміння і сприйняття відмінностей інших культур, толерантне ставлення до їхніх особливостей, перехід від етноцентризму до етнорелятивізму сьогодні є базовими якостями успішних майбутніх викладачів ВВНЗ (Резунова, 2021).

Загалом розвиток міжкультурної компетентності в майбутніх викладачів є важливим кроком у підготовці фахівців, які здатні не тільки ефективно навчати, а й сприяти розумінню, співпраці та мирній взаємодії в сучасному, різнокультурному світі, з огляду на наше прагнення стати членом НАТО.

Мета та завдання дослідження. Мета статті полягає у обґрунтуванні педагогічної моделі розвитку міжкультурної компетентності майбутніх викладачів ВВНЗ. Завдання дослідження полягають у дослідженні теоретичних основ, стану розробленості порушеного проблемного питання у вітчизняній та зарубіжній педагогічній теорії і практиці, а також у обґрунтуванні й проектуванні педагогічної моделі розвитку міжкультурної компетентності майбутніх викладачів вищих військових навчальних закладів.

Матеріали та методи дослідження. Дослідження проведене із застосуванням таких методів: системний аналіз і синтез, індукції та дедукції, порівняння, узагальнення, прогнозування та педагогічного моделювання.

Виклад основного матеріалу. Російсько-українська війна активізувала питання культурної взаємодії кадрових військовослужбовців ЗСУ й тих, хто вступив до лав ЗСУ після початку повномасштабного вторгнення. Зараз в українському війську служать представники не тільки різних релігій, а й кардинально різних професій, національностей, а також різні за віком і досвідом, статтю й мовою спілкування, освітою та світосприйняттям військовослужбовці. Таким чином, розвинена міжкультурна компетентність військовослужбовців є однією з головних передумов ефективної співпраці у військовій діяльності.

Взаємодія військовослужбовців відрізняється різноманіттям культур і субкультур, які визначають спілкування між особами як важливий фактор формування й розвитку команди. Звичайне сприйняття іншої особи як енігматичного феномена є важливим аспектом, який пронизує свідомість і формує світогляд військовослужбовця, зокрема, у контексті відносин між культурами. У військовому середовищі цей підхід набуває особливого значення з огляду на диверсифікацію особового складу, де розуміння та взаємодія різних культур і субкультур визначають ефективність спільного ефективного виконання бойових завдань і досягнення спільних цілей.

Поділяємо думку В. Біблера, який уважав, що в цілісній культурі сучасності існують особливі «підкультури» (субкультури), які є внутрішньо цілісними утвореннями, способами життя (Біблер, 2018). Однією з таких субкультур є «культура ЗСУ», що має власні традиції, власні внутрішні перетворення й переосмислення, а також свої жорсткі форми організації та осереддя. З огляду на події сьогодення, ця субкультура не лише переживає часи внутрішньої трансформації, зумовленої викоріненням старих застарілих радянських підходів і впровадженням стандартів НАТО, а й через мобілізацію на військову службу громадян України та спільне виконання бойових завдань з іншими військовими формуваннями відчуває помітне зіткнення з іншими субкультурами сучасності, діалог культур. Таким чином, актуалізується питання розвитку міжкультурної компетентності військовослужбовців з метою досягнення ефективною діяльністю підрозділів, до яких входять представники різних субкультур (Арістархова, 2023).

Уважаємо, що *міжкультурна компетентність військовослужбовців* – це здатність до професійного спілкування, суб'єкт-суб'єктної взаємодії на основі динамічної комбінації культурологічних, аксіологічних,

етичних і країнознавчих знань, етнічних і релігійних особливостей, володіння комунікативними навичками, стратегіями й тактиками спілкування та наявного досвіду міжкультурного спілкування (Арістархова, 2022).

Результати дослідження. Розроблення педагогічної моделі розвитку міжкультурної компетентності майбутніх викладачів ВВНЗ спрямовано на усвідомлення закономірностей досліджуваного процесу в різних аспектах його реалізації. Педагогічна модель передбачає наявність і реалізацію чотирьох взаємопов'язаних між собою таких блоків, методологічний, змістовий, технологічний та результативний (рис. 1):

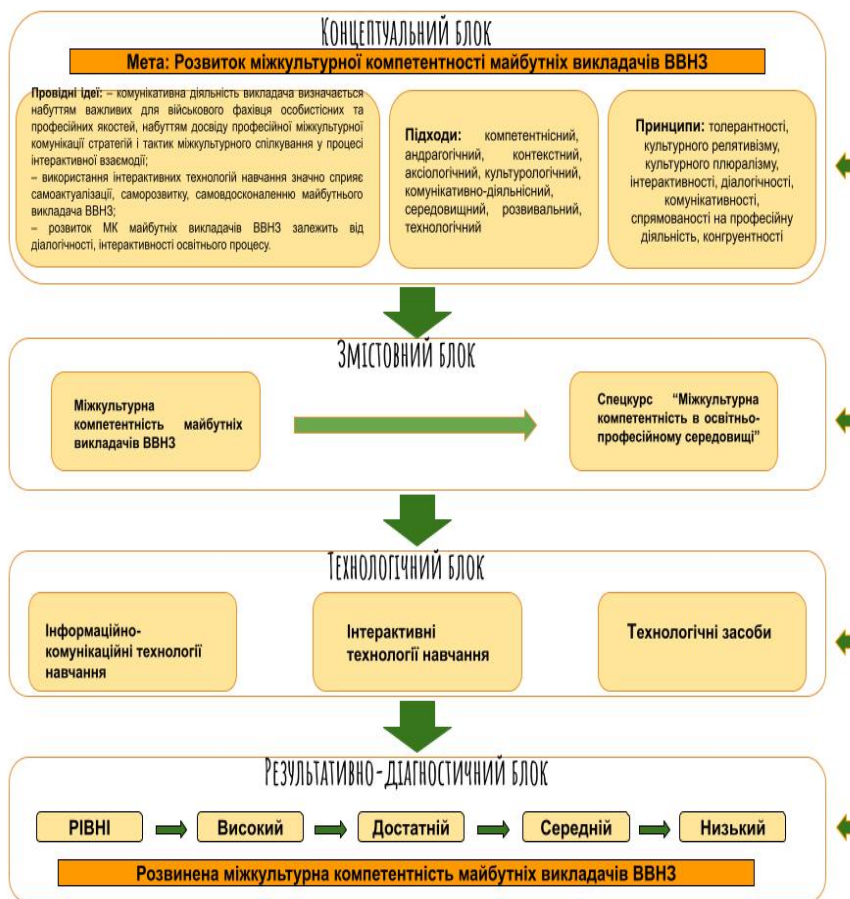

Рис. 1. Педагогічна модель розвитку міжкультурної компетентності майбутніх викладачів ВВНЗ

1. Методологічний (провідні ідеї, мета, принципи, підходи).
2. Змістовий (спецкурс «Міжкультурна комунікація в професійному середовищі»).
3. Технологічний (інтерактивні технології, цифрові технології навчання й технологічні засоби).
4. Результативний (рівні розвиненості міжкультурної компетентності майбутніх викладачів ВВНЗ).

Педагогічна модель розвитку міжкультурної компетентності викладачів ВВНЗ передбачає єдність та узгодженість мети, провідних ідей, методологічних підходів, принципів і змісту. Кінцевий результат реалізації моделі – розвинена міжкультурна компетентність майбутніх викладачів ВВНЗ. Коротко охарактеризуємо основні компоненти моделі.

Методологічний блок запропонованої авторської моделі містить провідні ідеї, підходи та принципи, які є методологічними передумовами моделювання розвитку міжкультурної компетентності майбутніх викладачів ВВНЗ. Провідні ідеї та принципи відображають, зокрема, особливості процесу розвитку міжкультурної компетентності, а виокремлені підходи забезпечують реалізацію зазначених у педагогічній моделі основоположних принципів.

Змістовий блок. Відповідно до зазначених провідних ідей, методологічних принципів і підходів, зміст розвитку міжкультурної компетентності майбутніх викладачів ВВНЗ має відбиратися з урахуванням як професіональних, так й індивідуальних потреб. Основу змістового блока розробленої моделі становить спецкурс «Міжкультурна комунікація в освітньо-професійному середовищі», який передбачає вивчення

концептуальних і мовних картини світу, етичних і моральних норм поведінки в іншопольтурному середовищі, культурно-історичних реалій різних культур, наявних стереотипів і шляхів їх подолання, норм етикету різних країн та особливосте невербальної комунікації в різних культурних спільнотах, що забезпечить підготовку майбутнього викладача ВВНЗ до провадження педагогічної діяльності в багатопольтурному середовищі.

Технологічний блок. Технологічний блок запропонованої моделі охоплює інструментальне забезпечення освітнього процесу, а саме: технології, види й форми розвитку міжпольтурної компетентності майбутніх викладачів ВВНЗ. До передбачених у педагогічній моделі основних технологій і методів навчання належать інтерактивні технології навчання й інформаційно-комунікаційні технології (далі – ІКТ) навчання.

ІКТ відіграють ключову роль у розвитку міжпольтурної компетентності. По-перше, вони забезпечують глобальний доступ до різноманітної інформації про різні культури, їхні традиції та способи життя. Це розширює світогляд користувачів і допомагає їм краще розуміти різні культурні контексти. По-друге, ІКТ стимулюють віртуальне спілкування та співпрацю між людьми з різних країн. Соціальні мережі, відеоконференції та онлайн-платформи дають змогу обмінюватися думками й досвідом із представниками інших культур, що сприяє покращенню міжпольтурного розуміння. Крім того, ІКТ підтримують культурні обміни та навчання, роблять можливим онлайн-навчання з міжпольтурної компетентності й забезпечують доступ до мовних ресурсів. Усе це спільно сприяє розширенню міжпольтурного розуміння, глибшій інтеграції та співпраці між різними культурами в сучасному світі.

Результативність реалізації запропонованої моделі полягає в поєднанні всіх її структурних блоків (формальних і неформальних, самовдосконалення, саморозвитку й життєвого комунікативного досвіду з представниками різних культур). Самостійна робота викладача ВВНЗ має бути спрямована на вивчення особливостей комунікативної поведінки в багатонаціональному середовищі й упровадження набутих знань у професійній діяльності.

Результативний блок. Основна функція цього блоку полягає у визначенні актуального рівня розвиненості міжпольтурної компетентності майбутніх викладачів ВВНЗ. На підставі визначеного рівня розвиненості міжпольтурної компетентності майбутніх викладачів ВВНЗ здобувають інформацію для внесення змін до процесу її розвитку в разі потреби шляхом корегування змісту, технологій і методів розвитку міжпольтурної компетентності майбутніх викладачів.

Таким чином, на основі узагальнення технологічних підходів ми визначили такі рівні розвиненості міжпольтурної компетентності майбутніх викладачів ВВНЗ: високий, достатній, середній і низький.

Висновки. Таким чином, педагогічна модель розвитку міжпольтурної компетентності майбутніх викладачів ВВНЗ спрямована на самостійне опанування майбутніми викладачами ВВНЗ передового досвіду міжпольтурної взаємодії збройних сил країн-членів НАТО, його аналіз і впровадження в освітній процес, розроблення навчально-методичних матеріалів з урахуванням культурних особливостей слухачів, проведення занять у міжпольтурному середовищі й участь у міжнародному співробітництві. Розвитку міжпольтурної комунікативної компетентності майбутніх викладачів ВВНЗ сприятиме використання технологій, методів, прийомів і засобів навчання, що забезпечуватимуть діяльність майбутнього викладача ВВНЗ у багатонаціональному середовищі.

Література

Арістархова М.С. Сучасні підходи до визначення поняття міжпольтурна компетентність майбутніх викладачів вищих військових навчальних закладів. *Філософсько-соціологічні та психолого-педагогічні проблеми підготовки особистості до виконання завдань в особливих умовах* : матеріали Науково-практичної конференції. Київ, 2022.

Арістархова М.С. Міжпольтурна компетентність майбутніх викладачів вищих військових навчальних закладів. *Development, education, culture: integration trends in the modern world* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (14–15 квітня 2023 р.). Осло (Норвегія), 2023.

Біблер В.С. Культура. Діалог культур. Київ : Дух і Літера, 2018. 368 с.

Костюк С.С. Розвиток компетентностей міжпольтурної комунікації студентів-іноземців на основному етапі навчання української мови: освіти : дис. ... канд. пед. наук.: 13.00.02 «Теорія та методика навчання (українська мова)». Кривий Ріг, 292 с.

Резунова О.С. Міжпольтурна компетентність як необхідна складова професійної компетентності сучасного фахівця. *Науковий огляд*. 2021. Вип. 1 (73). С. 28–40.

Скрипнікова В.О. Модель розвитку міжпольтурної компетентності майбутніх магістрів військового управління у професійній підготовці. *Вісник Херсонського державного університету. Серія «Педагогічні науки»* : збірник наукових праць. 2021. Вип. 94. С. 120–128.

Hall Edward T. *The Silent Language*. New York : Anchor Dooks. 1990. P. 209.

Hofstede G. Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations across Nations. Thousand Oaks, CA : SAGE, 2001. P. 616.

Fantini A., Tirmizi A. Exploring and assessing intercultural competence. 2006. *World Learning Publications*. URL: https://digitalcollections.sit.edu/worldlearning_publications/1 (дата звернення: 14.10.2023).

Matoba K., Scheible D.H. Interkulturelle und transkulturelle Kommunikation. *Working Paper of International Society for Diversity Management*. 2007. № 3. URL: https://www.idm-diversity.org/files/Working_paper3-Matoba-Scheible.pdf (дата звернення: 20.10.2023).

Montesinos O. The scope of intercultural communication in a military-specific language learning program. *The journal of teaching english for specific and academic purposes*. 2017. Vol. 5. № 1. P. 13–33.

Scott C. The futures of learning 3: What kind of pedagogies for the 21st century? UNESCO, Education Research and Foresight. Paris, 2015. 21 p. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002431/243126e.pdf> (дата звернення: 20.10.2023).

The pedagogical model of the development of intercultural competence of future lecturers of the higher military educational institutions

Aristarkhova Marharyta

*Doctor of Philosophy, Associate Professor of Social Sciences Department
National Defence University of Ukraine, Kyiv, Ukraine*

Rybchuk Oleh

*Doctor of Philosophy Associate Professor of Social Sciences Department
National Defence University of Ukraine, Kyiv, Ukraine*

After the onset of a full-scale invasion, representatives of various nationalities, religious beliefs, social groups, and professions have joined the ranks of the Armed Forces. This diversity may complicate communication and affect the efficiency of joint tasks due to cultural and linguistic differences, making the development of intercultural competence among military personnel an extremely important task. The article discusses the concepts of “culture”, “subculture”, and “intercultural competence of future lecturers of higher military educational institutions”, analyzing leading ideas, approaches, and principles according to which the pedagogical model for the development of intercultural competence of future lecturers of higher military educational institutions was designed. The purpose of the article is to develop and justify the pedagogical model for the development of intercultural competence of lecturers of higher military educational institutions responsible for shaping the intercultural competence of students (cadets, servicemen). During the research, methods such as systematic analysis and synthesis, induction and deduction, comparison, generalization, forecasting, and pedagogical modeling were used. The pedagogical model for the development of intercultural competence of future lecturers of higher military educational institutions is aimed at studying the advanced experience of intercultural interaction of the armed forces of NATO member countries, its analysis, and implementation in the educational process. The author's model also involves the development of educational and methodological materials taking into account the cultural peculiarities of students (cadets, servicemen), as well as conducting classes in an intercultural environment. We believe that the use of technologies, teaching methods, and tools will contribute to the development of intercultural competence of future university instructors, enabling them to work effectively in a multicultural environment and prepare students for joint tasks with representatives of different cultures.

Keywords: culture, communication, cross-cultural competence, future lecturers of HMEI, pedagogical model.

References

Aristarkhova, M.S. (2022). Suchasni pidkhody do vyznachennia poniattia mizhkulturna kompetentnist maibutnikh vykladachiv vyshchychk viiskovykh navchalnykh zakladiv [Modern Approaches to Defining the Concept of Intercultural Competence of Future Lecturers of Higher Military Educational Institutions]. *Naukovo-praktychna konferentsiia «Filosofsko-sotsiologichni ta psykholoho-pedahohichni problemy pidhotovky osobystosti do vykonannya zavdan v osoblyvykh umovakh* [in Ukrainian].

Aristarkhova, M.S. (2023). Mizhkulturna kompetentnist maibutnikh vykladachiv vshchychk viiskovykh navchalnykh zakladiv. [Intercultural Competence of Future Lecturers of Higher Military Educational Institutions]. Materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi «Development, education, culture: integration trends in the modern world» (14–15 kvitnia 2023r.), Oslo (Norvehiia) [in Ukrainian].

Bibler, V.S. (2018). Kultura. Dialoh kultur [Culture. Dialogue of Culture]. Kyiv: Dukh i Litera, 368 s. [in Ukrainian].

Kostiuk, S.S. (2018). Rozvytok kompetentnosti mizhkulturnoi komunikatsii studentiv-inozemtsiv na osnovnomu etapi navchannia ukrainskoi movy [Development of Intercultural Communication Competencies of Foreign Students at the Main Stage of Learning the Ukrainian Language]: osvity: dys. ... k-t ped. nauk.: 13.00.02 – teoriia ta metodyka navchannia (ukrainska mova). Kryvyi Rih, 292 s. [in Ukrainian].

Rezunova, O.S. (2021). Mizhkulturna kompetentnist yak neobkhdna skladova profesiinoi kompetentnosti suchasnoho fakhivtsia [Intercultural Competence as a Necessary Component of the Professional Competence of a Modern Specialist]. *Zhurnal naukovyi ohliad*. Vyp. 1(73). S. 28–40.

Skrypnikova, V.O. (2021). Model rozvytku mizhkulturnoi kompetentnosti maibutnikh mahistriv viiskovoho upravlinnia u profesiinii pidhotovtsi [Model of Development of Intercultural Competence of Future Masters of Military Management in Professional Training]. *Visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu: Zbirnyk naukovykh prats: Pedagogichni nauky*. Vyp. 94. S. 120–128.

Hall Edward T. *The Silent Language*. New York : Anchor Books. 1990. P. 209.

Hofstede, G. *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations across Nations*. Thousand Oaks, CA: SAGE. 2001. P. 616.

Fantini, A., & Tirmizi, A. Exploring and assessing intercultural competence. 2006. *World Learning Publications*. Retrieved from https://digitalcollections.sit.edu/worldlearning_publications/1.

Matoba, K., & Scheible, D.H. Interkulturelle und transkulturelle Kommunikation. *Working Paper of International Society for Diversity Management*. 2007. № 3. Retrieved from https://www.idm-diversity.org/files/Working_paper3-Matoba-Scheible.pdf.

Montesinos, O. The scope of intercultural communication in a militaryspecific language learning program. *The journal of teaching english for specific and academic purposes*. Vol. 5, No 1. 2017. P. 13–33.

Scott, C. *The futures of learning 3: What kind of pedagogies for the 21st century?* UNESCO, Education Research and Foresight. Paris, 2015. 21 p. Retrieved from <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002431/243126e.pdf>.

Accepted: March 27, 2024